

«TERRAE MOTOR, SOLIS CAELIQUE STATOR»

**MONOGRAFIA ZBIOROWA Z OKAZJI 550.
ROZNIICY URODZIN WYBITNEGO POLSKIEGO
ASTRONOMA MIKOŁAJA KOPERNIKA**

MIĘDZYNARODOWE KONSORCJUM
NAUKOWO-EDUKACYJNE
imienia Luciena Febvra

**«TERRAE MOTOR,
SOLIS CAELIQUE STATOR»**

Monografia zbiorowa z okazji
550. rocznicy urodzin
wybitnego polskiego astronoma
Mikołaja Kopernika

Warszawa-Paryż 2023

Recenzenci
dr Hryhorij Rij
dr hab. Wiktor Horobec

Projekt okładki
Ihor Sribniak, Anastasia Zoria

Na okładce
Astronom Kopernik, czyli rozmowa z Bogiem
(obraz Jana Matejki, 1873 r.)

Z tyłu
Pośrodku –
Obraz strony tytułowej dzieła Mikołaja Kopernika
«De revolutionibus orbium coelestium» (pol.: «O obrotach sfer niebieskich»),
U góry –
Zdjęcia pomników Mikołaja Kopernika
w Toruniu (z lewej strony) i Warszawie (z prawej strony)
Od dołu –
Zdjęcia pomników Mikołaja Kopernika
w Krakowie (z lewej strony) i Olsztynie (z prawej strony)

Redaktorzy
dr hab. Ihor Sribniak, dr Dmytro Hryn

Opracowanie typograficzne
Anastasia Zoria

Korekta
Zespół

ISBN 978-2-83-435814-7

© Copyright by
Witalij Andryeyev, Svitlana Andryeyeva, Tetiana Antoniuk,
Maria Bazajewa, Anna Chlebina, Oksana Drach, Serhii Holovanov, Julia Golubnychy-Shlenchak,
Dmytro Hryn, Inna Hubenko, Inna Horpynczenko, Oleh Iwaniuk, Wasyl Jabłoński,
Karol Kościelniak, Maksymilian Krasoń, Maciej Krotofil, Jurij Korniejew,
Dmytro Łazebnyk, Ulyana Nazimok, Hennadij Nadтока, Maryna Paliienko,
Anton Protsiuk, Jarosław Popenko, Andrij Rukkas, Maria Szlapai,
Taras Serhijczuk, Ihor Sribniak, Milana Sribniak,
Iryna Tołkachowa, Andriy Temchenko,
Mykoła Tymoszyk,

© Copyright by
Międzynarodowe Konsorcjum
Naukowo-Edukacyjne im. Luciena Febvra

Warszawa-Paryż 2023

Wydawca
Międzynarodowe Konsorcjum
Naukowo-Edukacyjne im. Luciena Febvra

Książka została przygotowana przy wsparciu
Komitetu Badań Naukowych MKNE
im. Luciena Febvra

Druk
Centrum Naukowo-Wydawnicze im. O.Pritsaka
pritsak-center.com

Ярослав Попенко,

*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького, Україна*

РУМУНСЬКА КОНСТИТУЦІЯ 1866 р.: ПЕРЕДУМОВИ УХВАЛЕННЯ, ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ, ВПЛИВ НА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ

Конституція Румунії є нормативно-правовою основою всього сучасного політико-правового і політико-державницького процесу поетапного перетворення конституційного законодавства, розвитку конституційних правовідносин та правосвідомості, створення системи охорони правопорядку з метою формування новітнього румунського конституціоналізму. Безперечно, що сам конституційний процес відіграє важливу роль у розвитку демократичних засад в країні і є наслідком еволюції політичної та державної системи, яка впливає на всі сторони життя будь-якого суспільства і визначає розвиток держави на роки вперед.

Конституційний процес Румунії має значну історію. Так, впродовж другої половини XIX ст. румунське керівництво, обравши складний шлях створення власної суверенної держави, усвідомлювало, що одним із найвагоміших завдань є формування та розвиток правових основ країни. В першу чергу – це стосувалося прийняття Основного Закону, який окремі румунські дослідники називають «преамбулою національної незалежності та утвердження румунської іден-

тичності»¹. Саме його прийняття відкривало шлях на становлення Румунії як суверенної держави та сприяло об'єднанню румун в єдину політичну націю. Ідеї національного конституціоналізму почали проникати на румунську територію на початку XIX ст.

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА ОСНОВА.

Теоретичною базою для написання дослідження стали наукові праці зарубіжних вчених таких як: Г. Кліветі, Б. Джелавич, А. Банчу, І. Негру, А. Унгуряну, М. Енаш, М. Сафта, Е. Штефан, Т. Юзефович та ін.²

---

1 Banciu A. Constituție și identitate la români. Sfera Politicii. 2018. № 3–4 (197–198). P. 27.

2 Cliveti G. Union or the Romanian Principalities and the Collective Guarantee of the European Powers. Annals of the Academy of Romanian Scientists Series on History and Archaeology. 2022. Vol. 14. № 1–2. P. 15–37; Jelavich B. Russia and the formation of the Romanian national state 1821-1878. Cambridge : Cambridge University Press, 1984. 356 p.; Banciu A. Constituție și identitate la români. Sfera Politicii. 2018. № 3–4 (197–198). P. 22–56; Banciu A. Istoria Constituțională a României. 2023. 382 p.; Negru I. Istoria Dreptului Românesc. Nagard Lugoj, 2014. 172 p.; Ungureanu A. Istoria Constituțională a României. Analele Universității

Джерельною базою є положення та статті Аккерманської конвенції (1826 р.), Адріанопольського мирного договору (1829 р.), Органічного регламенту (1831-1832 рр.), Паризького договору (1856 р.), «Конвенції стосовно устрою Дунайських князівств» (1858 р.), Конституції Румунії (1866 р.) та ін.

Водночас, маємо відзначити, що дослідження з історії конституційного процесу Румунії ХІХ ст. в українській історико-юридичній науці практично відсутні.

* * *

У вересні 1822 р. на території Молдавського князівства був підготовлений один з перших проектів конституції. Проект передбачав, що князівство мало стати парламентською державою з власним представницьким органом – Сфатул Церій. Передбачалися рівність усіх перед законом, особиста свобода, свобода праці та ін. Але зазначений документ не був підтриманий Константинополем, васалом якого було на той час Молдавське князівство. Попри невдачу, ідеї створення власної Конституції продовжували залишатися в центрі уваги місцевої інтелектуальної та політичної еліти.

АККЕРМАНСЬКА КОНВЕНЦІЯ 1826 р.

Аkkerманська конвенція 7.10.(25.09.) 1826 р. складалася з восьми статей та двох окремих актів. Стаття 3 основної частини Конвенції підтвердила, що Туреччина повертала Дунайським князівствам Молдавії та Валахії всі попередні привілеї та пільги, які були їм гарантовані Бухарестським мирним договором від 16 (28).05.1812 р. З точки зору становлення власної державності на правах автономії у складі Порти увагу при-

---

«Constantin Brâncuși» din Târgu Jiu. Seria Științe Juridice. 2009. № 2. P.129–142; Safta M. Drept constituțional și instituții politice. București: Editura Hamangiu, 2 vol. Vol. 1: Teoria generală a dreptului constituțional : drepturi și libertăți, 2018. 332 p.; Enache M., Safta M. Arcul constituțional al României 1866–2016 Repere pentru revizuirea Constituției. Buletinul Curtii Constitutionale. 2016. URL: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2020/05/Arcul-constituțional-al-României2016_2.pdf. (дата звернення: 25.11.2023); Ștefan E. Reflectarea constituțională a jurământului de credință. Revista Universul Juridic. 2020. № 4. P. 64–80; Юзефович Т. Договори Росії съ Востокомъ. Политическіе и торговые. СПб.: Типографія О.И. Бакста, 1869. 326 с.

вертає «Окремий акт» Конвенції 1826 р., який передбачив для Дунайських князівств наступне:

1. Господарі (правителі) Молдавії та Валахії мають обиратися із місцевих бояр;
2. Після обрання господаря місцевим диваном, його кандидатура обов'язково мала бути затверджена на посаді султаном. Лише після цього він «буде найменований господарем і за звичаєм наділений належною владою»;
3. Час управління господарів визначався у сім повних років, рахуючи з дня їхнього остаточного призначення;
4. До закінчення терміну семи років господар не міг бути позбавлений влади;
5. Допускалося добровільне зречення правителя;
6. У разі відмови, добровільного зречення або смерті господарів, управління князівством, до призначення наступників, ввірялося спеціальним каймаканам. Останніх призначали місцеві дивани князівств Молдавії та Валахії;
7. Бояри були зобов'язані виконувати накази господарів. Водночас, господар не мав права самовільно утискати бояр або піддавати їх незаслуженим покаранням;
8. Порта гарантувала князівствам право вільної торгівлі та ін.¹.

АДРІАНОПОЛЬСЬКИЙ МИРНИЙ ДОГОВІР 1829 р.

Адріанопольський мирний договір 2 (14).09.1829 р., який юридично підсумував завершення чергової російсько-турецької війни у ст. 5 основної частини документу підтвердив князівствам Молдавії та Валахії «права, переваги та привілеї у сфері незалежного управління, торгівлі та свободи богослужіння»².

Додатком до основної частини документу є «Окремий акт про затвердження привілеїв для князівств Молдавії та Валахії», який частково підтвердив раніше надані вольності і, водночас, запровадив більш широкі автономні права Дунайських князівств. Зокрема:

---

1 Юзефович Т. Договори Росії съ Востокомъ. Политическіе и торговые. СПб.: Типографія О.И. Бакста, 1869. С. 65–69.

2 Юзефович Т. Договори Росії съ Востокомъ. Политическіе и торговые. СПб.: Типографія О.И. Бакста, 1869. С. 74.

1. Окремий акт підтверджував всі без виключення привілеї, надані князівствам Молдавії та Валахії попередньою Аккерманською конвенцією 1826 р.;

2. Сторони-підписанти договору 1829 р. визнавали необхідність надати господарям обох князівств більш міцну основу (*правову – авт.*) та можливість управління територіями: був скасований семирічний термін правління господарів, виключаючи випадки добровільного зречення їх від влади; господарям надавалася вся повнота влади у вирішенні внутрішніх питань життєдіяльності князівств;

3. Князівства отримали право на утримання власних збройних сил, чисельність яких визначалася господарями, але з обов'язковою згодою князівських диванів;

4. Султанський уряд зобов'язувався затвердити всі необхідні постанови, що стосувалися управління князівствами, які були прийняті народними зборами князівств;

5. Порта зобов'язувалася суворо спостерігати, щоб права і вольності, даровані Молдавії та Валахії, не були жодним чином порушені¹.

ОРГАНІЧНИЙ РЕГЛАМЕНТ 1831–1832 рр.

Подальше закріплення автономного устрою князівств Молдавії та Валахії знайшло своє відображення в Органічному регламенті (Органічні закони). Цей документ ще називають «першими конституціями» Дунайських князівств (Молдавії та Валахії), що набули чинності в 1831-1832 рр.²

Регламенти на території князівств були запроваджені главою російської адміністрації П. Кисельовим. У Валахії вони набрали чинності з липня 1831 р., у Молдавії із січня 1832 р. Турецький уряд ратифікував їх в 1834 р.

Головні положення Органічного регламенту передбачали:

1. Проголошення принципу поділу влади та визначення сфер діяльності адміністративних, судових та військових органів влади;

2. Звичайні збори отримали право обирати господаря держави пожиттєво (спадкової влади він так і не отримав);

3. Звичайні збори стали своєрідним однопалатним парламентом (князівства фактично отримували початки парламентаризму);

4. Головою виконавчої влади оголошувався господар, який був одночасно також верховним головнокомандувачем та ділив законодавчу владу із Звичайними зборами;

5. Господар отримав право законодавчої ініціативи, право затвердження законів, право призначення міністрів на посади та ін.;

6. До складу Звичайних зборів входили лише заможні бояри та найвище духовенство;

7. Керівні адміністративні посади в князівствах надавалися заможним боярам;

8. Судові органи відокремлювалися від адміністрації і мали власну організацію.

9. Скасовувалася система внутрішніх митниць³.

«КОНВЕНЦІЯ СТОСОВНО УСТРОЮ ДУНАЙСЬКИХ КНЯЗІВСТВ» 1858 р.

Середина XIX ст. в Європі ознаменувалася низкою історичних подій, які, безперечно, мали важливе стратегічне значення для більшості європейських держав, зокрема Дунайських князівств. Серед таких подій можемо назвати «Весну народів» (1848-1849 рр.), Кримську війну (1853-1856 рр.) та Паризький мирний договір (1856 р.). Останній був підписаний 18 (30) березня 1856 р. і не лише юридично завершив Кримську війну, а й виніс на «порядок денний» питання необхідності визначення державно-правового статусу Дунайських князівств Молдавії та Валахії. Фактично йшлося про можливі варіанти їх об'єднання, потенційний економічний та політичний розвиток, перерозподіл сфер впливу в регіоні в контексті існуючої Віденської системи міжнародних відносин.

Вже за рік з 22 травня по 19 серпня 1858 р. тривала спеціальна Паризька конференція, скликана для вирішення саме цих питань. В ній брали участь представники Франції, Великої Британії, Австрії, Туреччини, Пруссії, Сардинії та Росії.

3 Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei, în Colecțiunea vechilor legiuri administrative / ed. de P. Negulescu și G. Alexianu. București : Întreprinderile «Eminescu», 1944. 368 p.

1 Юзефович Т. Договоры России съ Востокомъ. Политическіе и торговые. СПб.: Типографія О.И. Бакста, 1869. С. 80–84.

2 Dobritoiu E.R. General Aspects of the Genesis to the Constitutional Regulation – First Statutes Wallachia and Moldavia. Research and Science Today Supplement. 2014. № 1. P. 16–24.

В цьому контексті зазначимо, що якщо внутрішньополітичні сили Дунайських князівств виступали переважно за об'єднання з подальшим здобуттям незалежного статусу держави, то зовнішньополітичні сили такої одностанності не мали. Проти виступали: Австрія, Велика Британія та Туреччина. Зокрема, австрійський посол в Константинополі А. фон Прокеш-Остен відзначав своєму французькому колезі, що «така країна була б жахливою зброєю в руках Росії проти Австрії та Туреччини. Румуни незабаром вважатимуть союзеренітет Порти ганебним та несправедливим... Вони працюватимуть на незалежну державу»¹. Натомість, Франція, Сардинія, Пруссія та Росія прагнули об'єднання князівств².

В підсумку тривалих дебатів французька дипломатія запропонувала певний компромісний варіант майбутнього державно-політичного устрою князівств. 10 червня цей проект був взятий за основу і згодом затверджений у вигляді юридичного документу під назвою «Конвенція стосовно устрою Дунайських князівств». Документ містив 50 статей і був підписаний всіма учасниками конференції. Саме він узаконив «остаточне рішення стосовно князівств»³.

Конвенцію 1858 р., як міжнародний документ «конституційного характеру», з цілковитою впевненістю можна «розбити» на декілька структурно-змістовні розділи. Кожен з них містив в собі статті, які юридично вирішували конкретні аспекти державно-автономного життя об'єднаних князівств.

Розділ 1. Загальні засади. Стаття 1 Конвенції проголошувала, що князівства Молдавії та Валахії відтепер конституційовані під назвою «Сполучені князівства Молдавії та Валахії» та залишаються під союзеренною владою турецького султана. Автори Конвенції зазначали, що продовжуючи перебувати під владою Порти, остання підтверджує їх автономний статус. Князівства, перебуваю-

чи, під колективною гарантією держав, що домовляються продовжуватимуть користуватися існуючими привілеями та вольностями. Порто гарантувала їм вільне управління та дотримання принципу невтручання у внутрішні справи (ст. 2)⁴.

В цьому контексті слід відзначити, що фактично Конвенція 1858 р. в загальному вигляді підтвердила гарантії, що були попередньо надані Дунайським князівствам договором від 30 березня 1856 р. Зокрема, ст. 22 договору гарантувала їм пільги та привілеї і принцип невтручання у внутрішні справи з боку Порти⁵. Стаття 23 зазначеного документу підтверджувала «незалежне та національне управління, свободу віросповідань, власне законодавство, свободу торгівлі та судноплавства».

Додатково ст. 23 передбачалося створення спеціальної комісії з резиденцією у Бухаресті, яка мала переглянути чинне законодавство, підготувати об'єктивний звіт щодо становища князівств та запропонувати варіанти їх майбутнього устрою⁶.

Підкреслимо – обидва міжнародні документи і 1856 р., і 1858 р. виступали своєрідним юридичним «колективним гарантом» Дунайським князівствам у їх відносинах з Константинополем. Водночас, поза текстом документів, в кулуарах європейської дипломатії не виключали і можливості, що гарантована союзниками автономія може стати важливим кроком на шляху до незалежності князівств.

Статті 8-9 Конвенції 1858 р. визначали характер взаємин між Портою та обома автономними князівствами: вони були зобов'язані щорічно сплачувати данину на користь союзеренного двору (Молдавія – 1 500 000 піастрів; Валахія – 2 500 000 піастрів) (ст. 8); затвердження господарів на посадах залишалося прерогативою султана (ст. 8); у випадку зовнішньої агресії проти князівств Порто мала надавати військову підтримку

1 The Cambridge History of British Foreign Policy 1783–1919 / edited by A.W. Ward, G.P. Gooch. Volume II : 1815–1866. Cambridge at the University Press, 1923. P. 398.

2 Jelavich B. Russia and the formation of the Romanian national state 1821-1878. Cambridge : Cambridge University Press, 1984. P. 66–70.

3 Cliveti G. Union or the Romanian Principalities and the Collective Guarantee of the European Powers. Annals of the Academy of Romanian Scientists Series on History and Archaeology. 2022. Vol. 14. № 1–2. P. 21.

4 Conférence de Paris. 1858. Paris : Imprimerie Impériale, 1858. P. 4–5.

5 Treaty of Paris of 1856 Paris, March 30, 1856 Peace Treaty between Great Britain, France, the Ottoman Empire, Sardinia and Russia. URL: https://content.ecf.org/files/M00934_TreatyOfParis1856English.pdf (дата звернення: 23.11.2023).

6 Treaty of Paris of 1856 Paris, March 30, 1856 Peace Treaty between Great Britain, France, the Ottoman Empire, Sardinia and Russia. URL: https://content.ecf.org/files/M00934_TreatyOfParis1856English.pdf (дата звернення: 23.11.2023).

для оборони та захисту їх територій (ст. 8); міжнародні угоди, підписані султаном, як і раніше, застосовувалися до князівств не порушуючи їх вольностей (ст. 8); у випадку порушення привілеїв князівств, господарі мали право звертатися з відповідною скаргою до сюзеренної держави та ін.

Розділ 2. Загальні права, свободи та обов'язки людини та громадянина. Про демократичний характер майбутнього конституційного устрою об'єднаних князівств свідчить зміст ст. 46 Конвенції, яка передбачала: всі молдавани та волохи рівні перед законом стосовно сплати податків та матимуть право вільного та рівного доступу до публічних посад в обох князівствах; гарантувалася особиста свобода; ніхто не міг бути затриманий, заарештований або підданий переслідуванню інакше, як за законом; приватна власність вжалася недоторканою: «Ніхто не міг бути позбавлений власності, лише за законом, заради громадської користі та зі сплатою відповідної винагороди за завдану шкоду»; молдаванам і волохам всіх християнських сповідань однаково гарантувалося право користуватися політичними правами; представники інших віросповідань могли користуватися цим правом лише через відповідне рішення законодавчих органів Князівств; скасовувалися усі види станових привілеїв та монополій; передбачався негайний перегляд існуючого аграрного закону; всім існуючим муніципальним установам князівств (міським та сільським) гарантувався всебічний розвиток¹.

Розділ 3. Принципи організації влади та гілки влади. Публічна влада в князівствах належала господарю та виборному Зібранню, які в окремих випадках передбачених Конвенцією, мали діяти разом із спільною для обох князівств Центральною комісією (ст. 3). Господарі князівств обиралися виборними Зібраннями пожиттєво (ст. 10).

Стаття 12 в загальному вигляді передбачала процедуру проведення виборів господаря (терміни проведення, чисельний склад представників Зібрання, оголошення результатів виборів тощо). Особлива увага приділялась вимогам до кандидата на цю посаду: він мав бути не молодше 35-ти років; обов'яз-

ково бути вихідцем із місцевого населення (молдованином або волохом); мати прибуток з нерухомості не менше 3 000 дукатів; мати десятирічний досвід державної служби або бути членом виборного Зібрання (ст. 13)².

Конвенція наділяла господарів низкою важливих повноважень у сфері державного управління: вони керували князівствами через призначених міністрів; мали право розробляти, затверджувати та оприлюднювати закони (закони, як і бюджет надавалися на подальший розгляд Зібранням); за ними закріплювалося право вето; призначали чиновників на всі державні посади; мали право оголошувати помилування та пом'якшувати покарання у кримінальних справах (водночас, жодним іншим чином не могли втручатися у здійснення правосуддя); цивільний лист кожного господаря приймався Зібранням один раз на весь час його правління (ст. 14) та ін.

Законодавча влада мала здійснюватися спільно господарем, виборним Зібранням та Центральною комісією (ст. 5). Після проведення виборів, підведення підсумків та розгляду скарг (за наявності) виборне Зібрання мало скликатися господарем та відкриватися щорічно. Кожна поточна сесія мала тривати три місяці, за потреби правитель князівства міг продовжити термін її роботи. Також він мав право скликати та розпустити надзвичайне сесійне засідання. В останньому випадку господар був зобов'язаний скликати нове Зібрання, яке мало бути відкритим у трьохмісячний термін (ст. 17).

Своєрідним свідченням демократизації суспільно-політичного життя князівств був той факт, що ст. 19 Конвенції передбачала – кожне засідання мало супроводжуватися короткою змістовною доповіддю, яка згодом друкувалася в офіційній пресі. Загальна процедура підготовки та прийняття законів була передбачена ст. 6 Конвенції.

Виконавча влада належала господарям (ст. 4). Закон чи будь-який інший нормативно-правовий акт, який був підготовлений правителем, мав бути засвідчений підписом конкретного міністра. Міністри несли особисту відповідальність за порушення законів (зокрема, за марнотратство бюджетних коштів). Вони підлягали суду Верховного касаційного суду.

1 Jelavich B. *Russia and the formation of the Romanian national state 1821-1878*. Cambridge : Cambridge University Press, 1984. P. 88.

2 Conférence de Paris. 1858. Paris : Imprimerie Impériale, 1858. P. 7.

Судова влада в князівствах здійснювалася від імені господаря. Суддів на посади призначав правитель. Проголошувалась рівність громадян перед законом: «Ніхто не буде вилучений з юрисдикції суддів своєї країни». Водночас умови призначення, професійні вимоги, впровадження принципу незмінності суддів мав більш детально визначити спеціальний закон (ст. 7)¹.

Розділ 4. Виборче законодавство. На окрему увагу заслуговують основи виборчого законодавства, які знайшли своє відображення в Конвенції 1858 р. Так, ст. 16 основної частини Конвенції зазначала, що виборні Зібрання в кожному князівстві обираються на сім років, згідно постанови про вибори.

Більш детально основи виборчого законодавства були представлені у Додатку 2 Конвенції під назвою «Постанова про вибори» (23 статті)². Так, Зібрання формувалися в кожному князівстві з членів, обраних від округів або від міст. Митрополит та єпархіальні єпископи входили до складу Зборів за своїм званням (ст. 1).

Виборці поділялися на початкових (прибуток з нерухомості не менше 100 дукатів) та прямих (в округах прибуток з нерухомості не менше 1000 дукатів, в містах – прибуток з нерухомості або торгівлі не менше 6 000 дукатів) (ст. ст. 2-4). Виборцями могли бути лише місцеві мешканці або натуралізовані молдавани або валахи, не менше 25 років (ст. 5). Не могли бути виборцями – іноземці, люди, які перебували під опікою, банкрути або злочинці (ст. 6)³.

Розділ 5. Бюджет. За ст. 22 Конвенції всі бюджетні прибутки та витрати щорічно складалися для кожного князівства окремо. Проект бюджету формувався за наказом господарів та вносився на розгляд Зібрання, яке мало право його змінювати та доповнювати. Лише після затвердження депутатами бюджет набирав чинності. В разі відсутності позитивного рішення з боку Зібрання у визначений строк, виконавча влада князівств мала задовольняти державні потреби на підставі бюджету попереднього року. Як і всі інші загальні або спеціальні закони та

1 Conférence de Paris. 1858. Paris : Imprimerie Impériale, 1858. P. 5.

2 Conférence de Paris. 1858. Paris : Imprimerie Impériale, 1858. P. 16–19.

3 Conférence de Paris. 1858. Paris : Imprimerie Impériale, 1858. P. 17.

урядові постанови, закони фінансового характеру мали бути опубліковані в офіційній пресі (ст. 26).

Розділ 6. Центральна комісія, як охоронець конституційних положень. Низка статей Конвенції була присвячена функціям, структурі, правам та обов'язкам Центральної комісії. Цей орган створювався як постійна державна установа (ст. 29), члени якої перебували на фінансовому утриманні бюджету князівств (ст. 30). Витрати пов'язані із роботою комісії розподілялися між князівствами навпіл (ст. 31). На комісію покладалася низка функцій:

1. Головною метою була «охорона конституційних положень нового устрою Князівств» (ст. 32);

2. Кодифікаційна справа існуючих на території обох князівств законів з метою приведення їх «у відповідність із конституційним актом нової організації» (ст. 35). В пріоритеті кодифікаційної справи визначалася уніфікація наступних уставів та кодексів: цивільного, кримінального, торгового та системи судочинства. Закони, що мали місцеве значення залишалися поза юрисдикцією комісії, оскільки мали локальне/регіональне значення (ст. 35);

3. Комісія мала право вказувати правителям князівств на зловживання у різних сферах державного управління та надавати рекомендації щодо їх усунення (ст. 32);

4. Комісія, врахувавши пропозиції господарів, розробляла остаточний варіант законів для задоволення інтересів князівств (підготовлений варіант законів надався для обговорення виборним Зібранням) (ст. 33).

Місцем постійної роботи комісії були обрані Фокшани. До складу комісії входило шістнадцять осіб (вісім молдован та вісім волохів). Склад формувався від кожного князівства наступним чином: четверо делегувалися господарем з числа членів виборного Зібрання або з вищих державних посадовців, четверо призначалися безпосередньо Зібранням (ст. 27)⁴.

Розділ 7. Збройні сили. Певна увага в статтях Конвенції приділялася створенню спільних збройних сил (міліцій) об'єднаних князівств. Так, ст. 42 передбачала, що на основі регулярної міліції, яка існувала в обох

4 Conférence de Paris. 1858. Paris : Imprimerie Impériale, 1858. P. 10–11.

князівствах, необхідно було створити однакову організаційну структуру, щоб у разі військової загрози вона могла об'єднатися в одну діючу армію. Відзначалося, що така трансформація військових сил має бути відображена в окремому спеціальному законі.

До моменту створення однієї армії стан існуючих збройних сил підлягав щорічній інспекції з боку призначених спеціальних генералів-інспекторів (ст. 42). Регулярна міліція могла бути об'єднана в одну армію в разі внутрішньої дестабілізації в країні або у випадку зовнішньої військової загрози (ст. 43). Стаття 44 передбачала, що призначений господарем головнокомандуючий об'єднаної армії мав бути виключно молдованином або волохом¹.

При цьому відзначимо, що попри наявність власної військової сили у князівствах, у Конвенції все ж таки підкреслювався їх підпорядкований автономний статус. Зокрема, чисельний склад регулярної армії не міг бути збільшений більш ніж на одну третину без попереднього погодження із султаном (ст. 42)².

Розділ 8. Прикінцеві та перехідні положення. Прикінцеві положення Конвенції (ст. 48) передбачали, що постанови документу мають бути оприлюднені не пізніше ніж за два тижні після ратифікації. Представники держав-союзниць зобов'язувалися ратифікувати Конвенцію у Парижі впродовж п'яти тижнів або за можливості раніше (ст. 50)³.

Перехідні положення документу передбачали, що до моменту перегляду законодавства на території князівств залишалося чинним існуюче законодавство, яке не суперечило положенням Конвенції (ст. 47); управління в князівствах передавалися тимчасовим комісіям, сформованим відповідно діючому Органічному уставу (регламенту) 1831-1832 рр. Ці комісії впродовж п'яти тижнів мали сформувати та опублікувати виборчі списки. Вибори мали відбутися за три тижні після їх опублікування. На десятий день після голосування, новообрані депутати мали

1 Conférence de Paris. 1858. Paris : Imprimerie Impériale, 1858. P. 14.

2 Conférence de Paris. 1858. Paris : Imprimerie Impériale, 1858. P. 13.

3 Conférence de Paris. 1858. Paris : Imprimerie Impériale, 1858. P. 15.

зібратися для виборів господарів у своїх князівствах (ст. 49)⁴.

Можемо констатувати, що на другу половину XIX ст. «румунське питання» продовжувало залишатися загальноєвропейською проблемою. Конвенція 1858 р., безумовно, сприяла створенню нової держави. Як засвідчили подальші події, румуни не лише не відмовилися від ідеї суверенної держави, а навпаки активізували рух в цьому напрямку.

У січні 1859 р. єдиним князем Валахії та Молдавії було обрано А. Кузу. Вже у січні 1862 р. були скликані єдині Національні збори та створено єдиний уряд, чим було завершено політичне об'єднання князівств та створена єдина держава – Румунія.

КОНСТИТУЦІЯ 1866 Р.

Важливе значення для формування конституційних основ румунської держави мала реформа виборчої системи 1864 р. за підсумками якої був зменшений віковий та майновий цензи для громадян, які могли брати участь в голосуванні. В цілому реформи були спрямовані на модернізацію суспільства та тогочасних державно-управлінських структур. На думку А. Банчу ці процеси «допустили інтенсифікацію процесу європейської інтеграції Румунії»⁵.

Водночас, незважаючи на їх обмежений характер, реформи зустріли внутрішньополітичний спротив як консервативної, так і ліберальної партій. Важливим фактором було й те, що прийняття Конституції відбувалося на тлі складної міжнародно-політичної ситуації в Європі, зокрема і на Балканах.

З 10 на 11 лютого 1866 р. в князівстві відбувся державний переворот⁶. Попри це, політичні зміни не позначилися на прагненні румун до створення суверенної держави. 28 квітня була скликана палата депутатів, яка ратифікувала обрання новим правителем Кароля Гогенцоллерна-Зігмарінгена.

4 Conférence de Paris. 1858. Paris : Imprimerie Impériale, 1858. P. 15.

5 Banciu A. Constituție și identitate la români. Sfera Politicii. 2018. № 3–4 (197–198). P. 26.

6 Більш детально про ці події: Попенко Я.В., Беседіна І.В. Конституція Румунії 1866 р.: загальна характеристика. Juris Europensis Scientia. 2022. Вип. 5. С. 3–8.

10 (22) травня він склав присягу перед парламентом Румунії¹.

Перша румунська Конституція була прийнята Установчими зборами 30 червня 1866 р. Вона була написана за зразком бельгійської Конституції, але адаптована до румунських реалій державно-політичної та правової систем. Оприлюднена 1 липня того ж року правителем Об'єднаних князівств Валахії та Молдавії Каролем I². Він же склав присягу дотримуватися Конституції та законів країни³.

Прийняття Конституції стало доленосним державним юридичним актом для всієї румунської нації, оскільки означало кардинальну зміну співвідношення зовнішніх та внутрішніх факторів у державотворчому процесі князівства. Румуни, таким чином чітко засвідчили власне прагнення до створення держави з окресленими кордонами (територією), населенням, наявністю органів державної влади та управління, суверенітетом, здатністю видавати закони та проводити міжнародну політику⁴. Конституція складалася з восьми розділів.

Розділ I «Про румунську територію» містить фундаментальні конституційно-державницькі приписи створення та розвитку князівства. Юридично закріплювалася офіційна назва. Стаття 1 проголошувала: «Об'єднанні румунські князівства складають неділиму державу під назвою Румунія»⁵. Статті 2-4 визначали, що територія Румунії є невідчужуваною та недоторканою, з власним адміністративно-територіальним поділом та устроєм. На всій території князівства мала функціонувати виключно національна нормативно-правова база⁶.

1 Giurescu C. Cuvântările Regelui Carol I: 1866-1914. Vol. I (1866-1886). București : Fundația pentru Literatură și Artă «Regele Carol II» : Monitorul Oficial și Imprimeria Națională, 1939. P. 6.

2 Ungureanu A. Istoria Constituțională a României. Analele Universității «Constantin Brâncuși» din Târgu Jiu. Seria Științe Juridice. 2009. № 2. P. 133.

3 Ștefan E. Reflectarea constituțională a jurământului de credință. Revista Universul Juridic. 2020. № 4. P. 75.

4 Safta M. Drept constituțional și instituții politice. București: Editura Hamangiu, 2 vol. Vol. I: Teoria generală a dreptului constituțional: drepturi și libertăți, 2018. P. 123.

5 Negru I. Istoria Dreptului Românesc. Nagard Lugoj, 2014. P. 119.

6 Constitutiunea Romaniei din 1866. URL: <https://www.constitutia.ro/const1866.htm> (дата звернення: 26.11.2023).

Така юридична фіксація засад розбудови держави стала відповіддю румун зовнішньополітичній опозиції, яка прагнула утримати князівство або у своїй безпосередній зоні впливу або зберегти «status quo» в розстановці сил в регіоні.

Розділ II «Про права румун» гарантував та закріплював права і свободи людини і громадянина. При цьому відзначалося, що Конституція та інші закони в частині гарантування політичних прав громадянам є необхідною умовою існування та реалізацією відповідних прав (ст. 6).

Відзначимо, що права та свободи громадян, передбачені Законом 1866 р умовно можна поділити на три групи.

Перша з них – особисті права і свободи людини (громадянські, природні) безпосередньо пов'язані з самою сутністю людини, як фізичної особи: право на свободу совісті (ст. 5); право на набуття та зречення румунського громадянства (ст. ст. 7, 9); зазначалося, що на території країни відсутня класова та соціальна різниця, всі румуни рівні перед законом, але зобов'язані працювати на користь держави (ст. 10); всім іноземцям, які проживали на території князівства гарантувався захист як особистих, так і майнових прав з боку держави (ст. 11); скасовувалися всі колишні привілеї, пільги та класові монополії (ст. 12); гарантувалася індивідуальна свобода (ніхто не міг бути притягнений до кримінальної відповідальності, крім випадків передбачених законом; ніхто не міг бути затриманий або заарештований, за винятком випадків мотивованої судової постанови, про яку слід було повідомити під час арешту або не пізніше ніж 24 години після здійснення арешту (ст. ст. 13-14); проголошувалася недоторканість житла (вторгнення в приміщення, обшук мали бути відповідним чином оформленні за визначеною законом процедурою) (ст. 15); скасовувалася смертна кара (ст. 18)⁷.

Конституція гарантувала кожному громадянину свободу думки і слова; скасовувалося поняття цензури; для публікації матеріалів у пресі не потрібен був дозвіл з боку владних структур; жодне видання не могло бути заборонене. При цьому оговорювалося,

7 Constitutiunea Romaniei din 1866. URL: <https://www.constitutia.ro/const1866.htm> (дата звернення: 26.11.2023).

що кожен «автор/видання мали нести відповідальність за свій матеріал» (ст. 24); проголошувалося право на таємницю листування та телеграфних повідомлень (ст. 25).

Друга група – політичні права і свободи румунських громадян, пов'язані із взаємовідносинами особи та держави, особи та органів державної влади, особи та політичних партій та інших державно-політичних інститутів держави і суспільства: право на свободу друку та зібрань (ст. 5); лише румунські громадяни могли обіймати державні, цивільні та військові посади (при цьому допускалося, що і іноземці можуть займати відповідні посади, але у виключних випадках, передбачених діючим законодавством) (ст. 10); гарантувалася свобода совісті та віросповідання (ст. 21).

Держава зобов'язувалася не втручатися у внутрішні справи Румунської Православної Церкви. В цьому контексті відзначимо, що мова йшла про «душпастирську складову» її діяльності, оскільки в цей же час державні керманічі Румунії проводили активну секуляризацію церковно-монастирських земель з метою вирішення «земельного» питання. (4 (16) грудня 1872 р. був прийнятий новий закон про устрій румунської церкви, яка мала знаходитися під управлінням Генерального Національного синоду).

Проголошувалося право на мирні зібрання (без зброї). В окремих випадках такі дії мали бути погоджені з органами державної влади та відповідними правоохоронними структурами (ст. 26); румунським громадянам гарантувалася свобода об'єднання (ст. 27).

Конкретний механізм щодо утворення політичних партій або політичних організацій регулювалися відповідним законодавством; громадянам надавалося право індивідуального або колективного звернення до органів державної влади шляхом подання петицій (ст. 28); всі державні службовці підлягали адміністративній або кримінальній відповідальності за вчинені правопорушення (ст. 29); заборонялася видача політичних біженців, які перебували на території князівства (ст. 30)¹.

Третя група пов'язана з економічними, соціально-культурними та сімейними правами громадян Румунії: заборонялася

незаконна конфіскація майна (ст. 17); приватна власність оголошувалася недоторканою (ст. 19). Конституція визначала, що будь-яка власність є «священна та недоторкана». Ніхто не міг бути підданий експропріації, крім випадків громадської корисної необхідності на законних підставах та після справедливої попередньої компенсації².

«Причинами» експропріації для громадських потреб визнавалися: прокладання та утримання комунікацій і каналізацій, спорудження оборонних комплексів³. У цій же статті визначалося, що лише «спеціальні закони мали регулювати саму процедуру та порядок експропріації»⁴.

Варто звернути увагу, що в контексті проголошеної в країні нової земельної реформи, ця стаття в першу чергу захищала інтереси великих землевласників.

Гарантувалося матеріальне відшкодування за втрачену землю або іншу власність (ст. 20); документи, які засвідчували цивільний стан подружжя мали оформлювати органи державної влади (ст. 22); держава гарантувала своїм громадянам безкоштовне навчання (ст. 23)⁵.

Слід наголосити, що паралельно проголошувалася державна програма відкриття початкових шкіл по всій території князівства (навчання в державних школах передбачалося безкоштовним, початкова освіта була обов'язковою, всі «освітні» питання мав регулювати спеціальний закон) (ст. 23).

Розділ III «Повноваження держави» один із найбільших розділів Конституції. Саме в ньому були прописані базові умови функціонування законодавчої, виконавчої та судової гілок влади.

Підкреслювався демократичний характер Основного Закону. Зокрема, у ст. 31 зазначалося, що носієм державної влади є нація, яка делегує свої повноваження відпо-

2 Constitutiunea Romaniei din 1866. URL: <https://www.constitutia.ro/const1866.htm> (дата звернення: 26.11.2023).

3 Banciu A. Constituție și identitate la români. Sfera Politicii. 2018. № 3–4 (197–198). P. 26.

4 Safta M. Prezumția dobândirii licite a averii și confiscarea averilor ilicit dobândite în jurisprudența Curții Constituționale a României. Cadru constituțional de referință pentru reglementarea confiscării extinse. Juridical Tribune. 2012. Vol. 2. Issue 1. P. 109.

5 Ungureanu A. Istoria Constituțională a României. Analele Universității «Constantin Brâncuși» din Târgu Jiu. Seria Științe Juridice. 2009. № 2. P. 133.

1 Constitutiunea Romaniei din 1866. URL: <https://www.constitutia.ro/const1866.htm> (дата звернення: 26.11.2023).

відно до принципів та правил, встановлених «діючою Конституцією».

Стаття 32 визначала, що законодавча влада здійснюється спільно монархом та Національним представництвом. Останнє поділялося на дві асамблеї: Сенат та Збори депутатів. Важливим аспектом ст. 32 стало те, що жоден закон країни не міг бути підписаний монархом, поки не буде погоджений та схвалений всіма трьома гілками законодавчої влади. При цьому право законодавчої ініціативи належало всім трьом (ст. 33). Право тлумачення законів також належало виключно законодавчій гілці влади (ст. 34)¹.

У ст. 35 зазначалося, що саме монарх є головою виконавчої влади, яку він здійснював у відповідності до норм Конституції. Носіями судової гілки влади Конституція проголосила суди та трибунали, які мали виносити рішення відповідно до закону та виконуватися іменем монарха (ст. 36). Інтереси департаментів та комун мали регулюватися місцевими радами відповідно до приписів Конституції та спеціальних законів (ст. 37)².

Глава 1, розділу «Повноваження держави» визначала базові функції, права, обов'язки, повноваження членів Національного представництва (ст. ст. 38-56). В статтях проголошувалося, що збори мають відбуватися у відкритому режимі, крім окремих питань (ст. 39); будь-яка резолюція мала прийматися абсолютною більшістю голосів (ст. 45); процедура голосування могла відбуватися відкрито усно або таємно (ст. 46).

Варто наголосити, що Конституція гарантувала принцип недоторканості членам Асамблеї, зокрема «будь-який з членів Асамблеї не міг бути підданий арешту чи переслідуванню за власну думку чи позицію» (ст. 52) за виключенням «тяжкого правопорушення», але за наявності дозвільної санкції Асамблеї (ст. 52)³.

У ст. ст. 57-67 визначалися вимоги до Зборів депутатів (склад депутатських колегій, кількісне представництво, вимоги до кан-

дидатів, майновий ценз тощо). Стаття 65 окремо підкреслювала, що спеціальний «Закон про вибори» більш детально визначить вимоги до кандидатів та виборчого процесу. Строк повноважень членів Палати депутатів визначався у чотири роки (ст. 67). Статті 68-81 прописували особливості формування та функціонування Сенату. Як і в попередніх статтях, визначалися вимоги до кандидатів, кількісне представництво, майновий та віковий цензи та ін. Так, у ст. 74 відзначалося, що сенаторами могли бути: громадяни Румунії від народження або натуралізовані; претендент мав користуватися всіма громадянськими та політичними правами; проживати на території Румунії; бути не молодше 40 років та мати прибуток не менше 800 леїв на рік. Окремо передбачалося, що університети міст Яси та Бухарест мали право делегувати до Сенату по одному обраному представнику (ст. 72). Місце у Сенаті також надавалося нащадку престолу у віці вісімнадцяти років без права дорадчого голосу (після досягнення 25-років такий голос йому надавався) (ст. 76). Ця ж стаття гарантувала місце у Сенаті вищим церковним ієрархам.

Статті 82-92 Конституції були присвячені монарху (порядок престолонаслідування, питання регентства, недоторканність особи монарха та ін.)⁴.

Стаття 93 окреслювала безпосередні «державні» функції князя як голови держави. Він: призначав та звільняв міністрів, мав право амністії з політичних питань, не мав права вмішуватись у діяльність системи правосуддя, був головнокомандувачем армії, мав право присвоювати військові звання, представляв інтереси держави на міжнародній арені тощо. Водночас, ст. 96 відзначала, що «монарх не має жодних інших повноважень, крім тих, що передбачені Законом»⁵. У ст. ст. 97-103 окреслювалися загальні повноваження міністрів та їх взаємини із законодавчою гілкою влади.

Декілька статей розділу присвячені системі правосуддя: проголошувалася незалежність судової гілки влади, заборонялося ство-

1 Constitutiunea Romaniei din 1866. URL: <https://www.constitutia.ro/const1866.htm> (дата звернення: 26.11.2023).

2 Constitutiunea Romaniei din 1866. URL: <https://www.constitutia.ro/const1866.htm> (дата звернення: 26.11.2023).

3 Constitutiunea Romaniei din 1866. URL: <https://www.constitutia.ro/const1866.htm> (дата звернення: 26.11.2023).

4 Більш детально: Попенко Я.В. Правові основи королівської влади в Румунії за Основним Законом 1866 року. *Juris Europensis Scientia*. 2023. Вип. 4. С. 13-17.

5 Constitutiunea Romaniei din 1866. URL: <https://www.constitutia.ro/const1866.htm> (дата звернення: 26.11.2023).

рювати надзвичайні комісії та трибунали, створювався Касаційний суд (ст. 104); відновлювалися суди присяжних під час розгляду кримінальних справ, справ з політичних злочинів та злочинів проти преси (ст. 105)¹.

Декілька статей Закону в загальному формулюванні визначали принципи функціонування місцевих органів влади. В цій частині можна ще раз пересвідчитися в ліберально-демократичному характері Конституції 1866 р. Зокрема, у сфері місцевих органів влади запроваджувалися принципи «адміністративної децентралізації» та «муніципальної незалежності» (ст. 107).

Розділ IV «Про фінанси» у ст. ст. 108-117 визначав принципи функціонування, підпорядкування та звітності фінансової системи князівства. Відзначалося, що всі податки встановлювалися виключно на користь держави, департаменту або муніципалітету (ст. 108); нові податки могли вводитися лише на законних підставах (ст. 109); пільгове оподаткування, звільнення від сплати податків могло бути запроваджене виключно спеціальним законом (ст. 111); щорічно депутати мали голосувати за бюджет, який затверджувався монархом (ст. 113); на всій території князівства діяла єдина Рахункова палата (ст. 116); визначалася система фінансової звітності як державних, так і приватних організацій (ст. 117)².

Розділ V «Про Збройні сили» визначав принципи функціонування військових сил. Зокрема, наголошувалося, що кожен «румун є частиною регулярної армії, міліції або національної гвардії» (ст. 118). Всі питання, пов'язані зі збройними силами мали регулюватись спеціальним законодавством (ст. ст. 118-122); в Румунії не мали права перебувати або пересікати її територію війська інших держав, за виключенням законних на те підстав (ст. 123)³.

У розділі VI «Головні положення» авторами Конституції була прописана державна атрибутика князівства: затверджували-

ся кольори державного прапора (ст. 124); у ст. 125 м. Бухарест оголошувався столицею князівства та резиденцією уряду.

Окремо було підкреслено про незмінний характер Основного Закону: «Конституція не може бути призупинена повністю або частково» (ст. 128)⁴.

У розділі VII «Перегляд Конституції» у загальному вигляді представлена процедура внесення змін або доповнень до тексту Закону. Так, ст. 129 надавала права та повноваження щодо внесення змін до тексту Конституції законодавчій гілці влади. Після проходження всіх процедур, нові зміни та доповнення до Закону, могли бути внесені (за умови наявності не менше двох третин депутатів та двох третин голосів)⁵.

Останній *восьмий розділ «Перехідні та додаткові положення»* містив низку важливих аспектів державного будівництва та трансформації Румунії. Зокрема, наголошувалося, що з дня вступу Конституції в дію всі попередні нормативно-правові акти (закони, накази, постанови тощо), якщо вони суперечили нормам нового Основного Закону скасовувалися (ст. 130); передбачалося реформування окремих державних органів, зокрема, після прийняття окремого закону мала бути скасована Державна рада (ст. 131).

Оскільки Конституція в багатьох аспектах державного управління та життєдіяльності князівства містила лише загальні нормативно-правові приписи, передбачалося в найближчий час переглянути існуючі або прийняти нові кодекси та закони («Про адміністративну децентралізацію», «Про відповідальність міністрів та інших представників виконавчої влади», «Про внесення змін в закон про пенсійне забезпечення», «Про розвиток шляхів сполучення», «Про військову юстицію» та ін.) (ст. 132)⁶.

Слід наголосити, що в Румунії, яка обра-ла шлях буржуазних реформ, залишалося невирішеним «болоче» земельне питання, яке потребувало відповідної норматив-

1 Constitutiunea Romaniei din 1866. URL: <https://www.constitutia.ro/const1866.htm> (дата звернення: 26.11.2023).

2 Constitutiunea Romaniei din 1866. URL: <https://www.constitutia.ro/const1866.htm> (дата звернення: 26.11.2023).

3 Constitutiunea Romaniei din 1866. URL: <https://www.constitutia.ro/const1866.htm> (дата звернення: 26.11.2023).

4 Constitutiunea Romaniei din 1866. URL: <https://www.constitutia.ro/const1866.htm> (дата звернення: 26.11.2023).

5 Constitutiunea Romaniei din 1866. URL: <https://www.constitutia.ro/const1866.htm> (дата звернення: 26.11.2023).

6 Constitutiunea Romaniei din 1866. URL: <https://www.constitutia.ro/const1866.htm> (дата звернення: 26.11.2023).

но-правової основи. Так, впродовж 1863-1865 рр. уряд М. Когелнічану провів низку ліберально-демократичних реформ в князівстві, зокрема частково відбулася секуляризація монастирських земель, але в цілому це питання не було вирішене. Зважаючи на його соціально-політичне та економічне значення у ст. 133 Конституції проголошувалася «невідчужуваність земель колишніх власників впродовж двадцяти років»¹. Тим самим з одного боку підкреслювалось право недоторканності приватної власності, з іншого – уряд був зобов'язаний розробити програму земельної реформи.

Отже, Основний Закон проголошував принципи державного суверенітету, спадкового престолонаслідування, недоторканості монарха, представницького правління, принципи поділу влади, відповідальності міністрів тощо². На думку сучасних румунських практиків Конституцію 1866 р. слід трактувати «як дійсний акт емансипації, в тому розумінні, що нація має виключне право переглянути свій фундаментальний закон, який вона ж і розробила»³.

Конституція 1866 р. діяла до 29 березня 1923 р., коли до неї були внесені нові зміни,

1 Constitutiunea Romaniei din 1866. URL: <https://www.constitutia.ro/const1866.htm> (дата звернення: 26.11.2023).

2 Safta M. Drept constituțional și instituții politice. București: Editura Hamangiu, 2 vol. Vol. 1: Teoria generală a dreptului constituțional: drepturi și libertăți, 2018. P. 124.

3 Enache M., Safta M. Arcul constituțional al României 1866–2016 Repere pentru revizuirea Constituției. Buletinul Curtii Constitutionale. 2016. URL: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2020/05/Arcul-constitutional-al-Romaniei2016_2.pdf. (дата звернення: 25.11.2023).

відповідно до вимог часу. Вони в основному стосувалися організації діяльності вищих органів державної влади та розширили права і свободи румунських громадян.

Ще раз підкреслимо, що румунський конституціоналізм середини – другої половини XIX ст. розвивався в досить складних умовах. На тлі слабкої економічної сили буржуазії та середнього класу, які до того ж не мали сильного парламентського представництва, говорити про кардинальну фіксацію демократичних норм в першому Основному Законі країни не доводилося. Але навіть за таких умов Конституція виявилася життєздатною з державно-правової точки зору, оскільки суттєві зміни в неї були внесені лише в 1923 р., тобто через 57 років.

В підсумку можна відзначити, що прийнята в 1866 р. Конституція стала прогресивним державно-правовим актом для всього державотворчого процесу Румунії. Необхідність дотримуватися її норм поступово зробили конституціоналізм формою мислення, що сприяло подальшому розширенню демократичних прав і свобод та розвитку демократичних поглядів в країні.

Закон 1866 р. встановлював нові (законні) межі для майбутнього розвитку, створював нормативно-правові підстави для процесу оновлення князівства та сприяв поступовій інтеграції Румунії в систему європейських держав другої половини XIX – початку XX ст. Для самих же румун Конституція стала додатковим стимулом національного об'єднання в одну державу.

ЗМІСТ

Ігор Срібняк

NICOLAUS COPERNICUS THORUNENSIS,
TERRAE MOTOR, SOLIS CAELIQUE STATOR:

(з нагоди 550-літнього ювілею видатного польського астронома).....3

СОЦІУМ

Сергій Голованов

СОКРАТ І АФІНСЬКА ДЕМОКРАТІЯ 4

Андрій Темченко

МІФОФОНЕТИКА І МІФОСЕМАНТИКА ОБРЯДОВО-ЛІКУВАЛЬНИХ ТЕКСТІВ
(НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯНЬ) 10

Оксана Драч, Інна Губенко

ВИЩА ЖІНОЧА МЕДИЧНА ОСВІТА
СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ 16

Геннадій Надтока, Інна Горпинченко

КОНФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ
НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ:
СПРОБА ЗДІЙСНЕННЯ ЦЕРКОВНИХ РЕФОРМ 43

Олег Іванюк

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ У ЄВРОПЕЙСЬКІ
СУСПІЛЬСТВА у ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.....52

Віталій Андреев, Світлана Андреева

РОСІЙСЬКИЙ ФАШИЗМ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ 62

Дмитро Лазебник

ЯПОНСЬКА АНІМАЦІЯ: ВІД ЗАРОДЖЕННЯ ДО «ЗОЛОТОЇ ДОБИ» 78

ВІЙСЬКОВА ІСТОРІЯ

Karol Kościelniak

DEFENCE OF THE SEVENTEENTH-CENTURY
POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH FROM
THE PERSPECTIVE OF POLISH NOBILITY..... 83

Maksymilian Krason

PORTRET ŻOŁNIERZA CUDZOZIEMSKIEGO W DZIELE “MILITARIUM”,
ANDRZEJA MAKSYMILIANA FREDRY..... 91

Марина Палієнко, Андрій Руккас, Ігор Срібняк
ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ПОЛКОВНИКА АРМІЇ УНР СЕРГІЯ НАГНИБІДИ (1898–1987):
РОДИННЕ ОТОЧЕННЯ, ВІЙСЬКОВА КАР'ЄРА,
ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ЕМІГРАЦІЇ 101

Марія Базаєва
ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ВЕТЕРАНА В КОНТЕКСТІ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ В США (1939 – 1980-ті рр.) 112

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Мілана Срібняк
УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВО-САНИТАРНА МІСІЯ В НІМЕЧЧИНІ (1919 р.):
ОРГАНІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНЬОГО ЖИТТЯ
ПОЛОНЕНИХ УКРАЇНЦІВ У НІМЕЦЬКИХ ТАБОРАХ 125

Василь Яблонський
ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР УНР В ЕКЗИЛІ У 1920-1992 РОКАХ:
ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ 130

Anton Protsiuk
PERCEPTION OF THE UNITED STATES OF AMERICA
IN GERMANY AT THE BEGINNING OF THE 21st century 144

ПРАВО

Ярослав Попенко
РУМУНСЬКА КОНСТИТУЦІЯ 1866 р.:
ПЕРЕДУМОВИ УХВАЛЕННЯ, ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ, ВПЛИВ
НА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ 147

Ірина Толкачова
ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТИ..... 159

Юрій Корнєєв
ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛІ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ
ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОСІЇ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ НАВКОЛИШНЬОГО
ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА 178

ПРЕСА ЯК ДЖЕРЕЛО

Микола Тимошик
ЄВГЕН ОНАЦЬКИЙ ЯК ОКО У ВІКНО В ЄВРОПУ 196

<i>Тетяна Антонюк</i> УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКІ КНИГОЗНАВЧІ ЗВ'ЯЗКИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ (1918–1939) НА СТОРІНКАХ ЧАСОПISУ «КНИГОЛЮБ»	220
<i>Юлія Голубнича-Шленчак</i> ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОСЛАВНИЙ ЧАСОПIS «РЕЛІГІЙНО-НАУКОВИЙ ВІСНИК», 1921–1923 рр. (ЗАСНУВАННЯ, ОСОБЛИВОСТІ ТИРАЖУВАННЯ, ЗМІСТОВНЕ НАПОВНЕННЯ)	231
<i>Мачей Кротофіл, Ігор Срібняк, Анна Хлебїна</i> ОСНОВНІ ПРОЯВИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ РОБІТНИЧИХ КОМАНД УГА В ЧСР, 1922 – БЕРЕЗЕНЬ 1923 рр. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧАСОПISУ «УКРАЇНСЬКИЙ СКИТАЛЕЦЬ»)	242
<i>Тарас Сергійчук</i> ВИСВІТЛЕННЯ РЕАКЦІЇ НА ВБИВСТВО СИМОНА ПЕТЛЮРИ НА СТОРІНКАХ ЕМІГРАЦІЙНОГО ТИЖНЕВИКА «ТРИЗУБ»	252
<i>Марія Шлапай</i> АМЕРИКАНСЬКИЙ ЖІНОЧИЙ ЧАСОПIS VOGUE: ІСТОРІЯ ВИДАННЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕРСОНАЛІЙ ЙОГО ФУНДАТОРІВ.....	259
<i>Уляна Назимок</i> ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА НА СТОРІНКАХ ЧАСОПISУ «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» (50-90-ті рр. ХХ ст.)	271

ОГЛЯДИ

<i>Дмитро Гринь</i> [НЕ]НОВИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ПРОЄКТ ЧЕРНІГІВСЬКИХ НАУКОВЦІВ	277
<i>Maciej Krotofil</i> SZKIC DO DZIEJÓW BADAŃ HISTORYCZNO-WOJSKOWYCH W INSTYTUCIE HISTORII I ARCHIWISTYKI UNIWERSYTETU MIKOŁAJA KOPERNIKA W TORUNIU	279
UNIWERSYTET MIKOŁAJA KOPERNIKA I JEDEN Z JEGO INSTYTUTÓW: NAJNOWSZA HISTORIA	285

**«TERRAE MOTOR,
SOLIS CAELIQUE STATOR»**

**Monografia zbiorowa z okazji
550. rocznicy urodzin
wybitnego polskiego astronoma
Mikołaja Kopernika**

ISBN 978-2-83-435814-7

© Copyright by
Międzynarodowe Konsorcjum Naukowo-Edukacyjne
im. Luciena Febvra, 2023

Професорська колегія Інституту
Історії і Архівістики WNH UMK

Під час вручення дипломів. На фото: перша зліва – dr hab. Dorota Michaluk, prof. UMK (Katedra Historii Wojskowej, Instytut Historii i Archiwistyki), друга – prodziekan ds. Nauki i Współpracy z Otoczeniem Zewnętrznym dr hab. Inga Głuszek, prof. UMK, третій – dziekan prof. dr hab. Stanisław Roszak, четвертий – mgr Jakub Redmer, п'ята – prodziekan ds. Kształcenia i Spraw Studenckich dr hab. Marlena Jabłońska, prof. UMK

Під час вручення дипломів. На фото (крім декана WNH UMK і двох продеканів): другий праворуч – mgr Adam Kowalkowski, перший праворуч – dr hab. Maciej Krotofil, prof. UMK, kierownik Katedry Historii Wojskowej, Instytut Historii i Archiwistyki

Спільне фото магістрів і професорів історичного факультету Університету Миколая Коперніка після вручення дипломів (грудень 2023 р.).

Prof. dr hab. Waldemar Rozynkowski (Katedra Historii Średniowiecza i Nauk Pomocniczych Historii, Instytut Historii i Archiwistyki) разом із абсолювентами WNH UMK

 UNIWERSYTET
MIKOŁAJA KOPERNIKA
W TORUNIU
Wydział Nauk Historycznych

ARCHEOLOGIA
 ARCHIWISTYKA I ZARZĄDZANIE
 DOKUMENTACJĄ
 HISTORIA
 STUDIA
 SKANDYNAWSKO-BAŁTYCKIE
 WOJSKOZNAWSTWO

#WięcejNiżHistoria
www.wnh.umk.pl

Після вручення дипломів пам'ятне фото на згадку (зліва на право) – гість проф. Ігор Срібняк (Київський університет імені Бориса Грінченка), prof. UMK Dorota Michaluk, mgr Małgorzata Lewandowska, prof. UMK Maciej Krotofil

NICOLAI COPERNICI TORINENSIS
DE REVOLUTIONIBUS ORBI-
um cœlestium, Libri VI.

.Habes in hoc opere iam recens nato, & ædito,
studiose lector, Motus stellarum, tam fixarum,
quàm erraticarum, cum ex ueteribus, tum etiam
ex recentibus obseruationibus restitutos: & no-
uis insuper ac admirabilibus hypothesibus or-
natos. Habes etiam Tabulas expeditissimas, ex
quibus eosdem ad quoduis tempus quàm facilli-
me calculare poteris. Igitur eme, lege, frueri.

Ἀγαπίσθητε ἄλλοις ἐδίτω.

Norimbergæ apud Ioh. Petreium,
Anno M. D. XLIII.

